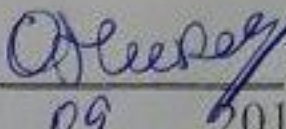

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АВТОМОБІЛЬНО-ДОРОЖНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра комп'ютерних технологій і мехатроніки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньо-професійної програми
«Програмне забезпечення систем»
першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти, завідувач кафедри КТМ, д.т.н.,

професор Ніконов О.Я.
« 03 » 09 2019р.

СИЛАБУС
ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ ПРОГРАМНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ /
EMPIRICAL SOFTWARE ENGINEERING METHODS
SYLLABUS

освітній ступінь	бакалавр / bachelor
галузь знань	12 Інформаційні технології / Information Technology
спеціальність	121 Інженерія програмного забезпечення / Software Engineering
освітня програма	Програмне забезпечення систем / Systems Software

Харків 2019

Автор: Козачок Лариса Миколаївна, ст. викладач кафедри інформатики та прикладної математики ХНАДУ.

Силабус розглянуто та затверджено на засіданні кафедри комп'ютерних технологій і мехатроніки, протокол № 18 від 27 червня 2019 р. та на засіданні кафедри інформатики та прикладної математики, протокол № 1 від 30 серпня 2019 р.

СИЛАБУС

ЕМПІРИЧНІ МЕТОДИ ПРОГРАМНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ /

EMPIRICAL SOFTWARE ENGINEERING METHODS

SYLLABUS

освітній ступінь	бакалавр / bachelor
галузь знань	12 Інформаційні технології / InformationTechnology
спеціальність	121 Інженерія програмного забезпечення / SoftwareEngineering
освітня програма	Програмне забезпечення систем / SystemsSoftware

Анотація курсу

1. Викладачі

1.1. Лектор: Козачок Лариса Миколаївна

- старший викладач кафедри інформатики та прикладної математики;
- педагогічний стаж – 24 роки
- контактний телефон +38-057-707-37-43
- e-mail: inf_appl-math@ukr.net
- наукові інтереси: інформаційні технології керування, математика, математична статистика, обробка даних, інформаційні технології планування та управління транспортними системами.

1.2. Асистент лектора: Козачок Лариса Миколаївна

2. Дисципліна «Емпіричні методи програмної інженерії»

- рік навчання: 3;
- семестр навчання: 6;
- кількість годин за семестр: 120, в т. ч.
лекційних: 16;
практичних занять: 16;
на самостійне опрацювання: 88;
- кількість аудиторних годин на тиждень
лекційних: 2 (раз на два тижні);
практичних занять: 2 (раз на два тижні).

3. Час та місце проведення

- аудиторні заняття – відповідно до розкладу ХНАДУ, ауд. 234, 456;
- позааудиторна робота – самостійна робота студента із використанням системи комп'ютерної математики Matlab, середовища обробки, дослідження та прогнозування емпіричних даних RStudio, хмарних технологій Google та Microsoft.

4. Пререквізити та постреквізити навчальної дисципліни:

- **пререквізити:** лінійна алгебра, математичний аналіз, дискретна математика, теорія ймовірностей та випадкові процеси, математичне моделювання, чисельні методи, математична статистика;
- **постреквізити:** Data Science, Machine Learning, Big Data, інженер-програміст.

5. Характеристика дисципліни:

5.1. Призначення навчальної дисципліни: точний аналіз даних з використанням стандартних статистичних методів у наукових дослідженнях має вирішальне значення для визначення обґрунтованості емпіричних досліджень, які дають емпіричні дані та аналізують їх на статистичну значущість. Інженер-програміст при створенні програмних виробів повинен спиратися на емпіричні дані, володіти методами їх аналізу, а потім при прийманні програмного виробу визначаються загальна методологія і умови проведення випробувань, включаючи тип використовуваних тестових даних, параметри потоків тестових даних і повнота випробувань.

5.2. Мета вивчення дисципліни: дати студентам знання з основ наукових концепцій, понять та технологій, які використовуються при емпіричному дослідженні та розробці програмного забезпечення, а також засвоєння принципів застосування емпіричних методів у галузі програмної інженерії, формування у студентів теоретичних знань та практичних навичок з обробкою великої кількості експериментальних даних і рішенням задач оптимізації для багатомірних об'єктів. Показати також, що розвиток технічних програмних засобів обчислювальної техніки дає можливість говорити про нову концепцію в організації наукових досліджень – автоматизації експерименту.

5.3. Задачі вивчення дисципліни:

- оволодіння студентами методами побудови математичних моделей з використанням статистичних методів, розвиток логічного й алгоритмічного мислення студентів;
- оволодіння студентами теорією та практикою використання емпіричних методів інженерії програмного забезпечення;
- оволодіння навиками використання засобів для збору даних;
- оволодіння навиками використання засобів аналізу даних;
- оволодіння навиками застосування метрик програмного забезпечення.

5.4. Зміст навчальної дисципліни: відповідає навчальній та робочій програмі, яка відповідає запитам роботодавців.

5.5. План вивчення дисципліни:

Результати навчання	Навчальна діяльність	Робочий час студента (год.)	Оцінювання
1	2	3	4
Розділ 1. Аналіз та методи обробки вибіркової та генеральної сукупності емпіричних даних.			
Тема 1. Вступ до емпіричних методів. Вибірковий метод обробки сукупності емпіричних даних.		15	12
<p>Знати принципи первинного надання вибірових емпіричних даних, методи побудови статистичного ряду, принципи аналітичного запису емпіричної функції розподілу.</p> <p>Вміти сортувати та досліджувати вибірку, знаходити відносні частоти статистичного ряду, програмувати побудову статистичного ряду та емпіричної функції розподілу у системі Matlab.</p> <p>SoftSkills управління часом, знання іноземної мови.</p>	<p>Лекція 1. Вступ до емпіричних методів. Вибірковий метод дослідження емпіричних даних. <i>План лекції:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Предмет вивчення і задачі дисципліни. 2. Місце дисципліни в учбовому плані. 3. Поняття вибіркової та генеральної сукупності. 4. Побудова статистичного ряду на основі емпіричних даних. 5. Статистична функція розподілу. 6. Графічна візуалізація емпіричної інформації: полігон і гістограма. <p>Список рекомендованих джерел: Основний: 1, 3. Додатковий: 1 Інтернет-ресурси: 2</p>	2	
	<p>Завдання для самостійної роботи: Вивчення та доповнення матеріалів лекції на основі самостійного опрацювання основних літературних джерел, зазначених у списку та електронних матеріалів, які надаються викладачем.</p> <p>Питання винесені на самостійне опрацювання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Способи відбору емпіричних даних та побудови виборки. 2. Емпіричні функції розподілу та форми емпіричних законів. 	11	4
	<p>Практичне заняття № 1 «Початкова обробка емпіричних даних – вибірових значень випадкової величини».</p>	2	8

1	2	3	4
	<p><i>Мета:</i> навчитися аналізувати емпіричні дані, що є значеннями досліджуваної величини чи ознаки, за допомогою СКМ Matlab.</p> <p><i>Завдання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дана виборка об'єму емпіричних даних з генеральної сукупності. Побудувати варіаційний ряд. 2. Побудувати згруповану виборку з визначеною кількістю інтервалів. 3. Побудувати гістограму і полігон частот та відносних частот. 4. Знайти емпіричну (статистичну) функцію розподілу та побудувати її графік. Зробити висновок про її наближення до невідомої теоретичної функції розподілу. <p><i>План заняття:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Актуалізація теоретичного матеріалу. • Виконання завдань лабораторної роботи. • Презентація виконаної роботи. 		
Тема 2. Генеральні та вибіркові параметри і їх оцінки.		15	12
<p>Знати поняття статистичної оцінки</p> <p>Вміти знаходити точкові оцінки генеральних параметрів сукупності, будувати довірчі інтервали для оцінки математичного очікування та дисперсії аналітично та за</p>	<p>Лекція 2. Генеральні та вибіркові параметри. Точкові та інтервальні оцінки параметрів генеральної сукупності.</p> <p><i>План лекції:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття статистичної оцінки генерального параметру сукупності значень випадкової величини за результатами емпіричних досліджень. 2. Види оцінок генерального параметру за виборкою значень у результаті n досліджень. 3. Знаходження вибірових значень генеральних параметрів. 4. Надійність (довірча ймовірність) та знаходження 	2	

1	2	3	4
<p>допомогою системи Matlab. SoftSkills: творче та конструктивне мислення, робота в команді.</p>	<p>довірчих інтервалів для оцінки параметрів генеральної сукупності значень досліджуваної величини чи ознаки. Список рекомендованих джерел: Основний: 1, 4 Додатковий: 2, 7 Інтернет-ресурси: 2</p>		
	<p>Завдання для самостійної роботи: Вивчення та доповнення матеріалів лекції на основі самостійного опрацювання основних літературних джерел, зазначених у списку та електронних матеріалів, які надаються викладачем. Питання винесені на самостійне опрацювання: 1. Розгляд прикладів побудови довірчих інтервалів для оцінки генеральних параметрів нормально розподіленої випадкової величини. 2. Оцінка дійсних значень вимірюваної величини по вибірковим параметрам. 3. Метод моментів.</p>	11	4
	<p>Практичне заняття № 2 «Розрахунок точкових та інтервальних оцінок генеральних параметрів за вибірковими параметрами сукупності». <i>Мета: навчитися знаходити вибіркові параметри та оцінювати генеральні параметри сукупності емпіричних даних, що є значеннями досліджуваної величини чи ознаки, за допомогою СКМ Matlab.</i> <i>Завдання:</i> 1. Дана виборка об'єму n емпіричних даних з генеральної сукупності. Побудувати емпіричний статистичний ряд, запрограмувати знаходження вибіркових ймовірностей у системі Matlab. 2. Знайти за статистичним рядом</p>	2	8

1	2	3	4
	<p>наступні вибіркові параметри: вибіркове середнє, дисперсію, середнє квадратичне відхилення, асиметрію, ексцес. Запрограмувати рішення у СКМ Matlab.</p> <p>3. Знайти довірчі інтервали для оцінки генеральних параметрів з заданою надійністю.</p> <p>4. Побудувати гістограму статистичного розподілу та проаналізувати графічно отримані результати.</p> <p><i>План заняття:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Актуалізація теоретичного матеріалу. • Виконання завдань лабораторної роботи. • Презентація виконаної роботи. 		
Тема 3. Гіпотези про закон розподілу генеральної сукупності.		15	12
<p>Знати принципи побудови гіпотез та правила їх прийняття, теоретичні основи використання критеріїв для прийняття або відхилення гіпотез.</p> <p>Вміти обчислювати теоретичні ймовірності, використовувати критерії згоди та значущості, будувати графічне зображення емпіричного та</p>	<p>Лекція 3. Методи та критерії перевірки гіпотези про закон розподілу генеральної сукупності значень випадкової величини за емпіричними даними.</p> <p><i>План лекції:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття емпіричної статистичної гіпотези, їх види. 2. Критерії значущості та згоди перевірки гіпотез. 3. Дія основного принципу перевірки гіпотез. 4. Теоретичні ймовірності та побудова теоретичного закону розподілу. 5. Критерій згоди Пірсона для перевірки гіпотез про закон розподілу. <p>Список рекомендованих джерел: Основний: 1, 2, 5. Додатковий: 1, 4. Інтернет-ресурси: 1, 2.</p>		

1	2	3	4
<p>теоретичного законів розподілу. SoftSkills: творче та конструктивне мислення, робота в команді.</p>	<p>Завдання для самостійної роботи: Вивчення та доповнення матеріалів лекції на основі самостійного опрацювання основних літературних джерел, зазначених у списку та електронних матеріалів, які надаються викладачем. Питання винесені на самостійне опрацювання: 1. Побудова різних теоретичних законів розподілу. 2. Перевірка гіпотез про різні закони розподілу.</p>		
	<p>Практичне заняття № 3. Перевірка гіпотези про закон розподілу генеральної сукупності. <i>Мета: навчитися висувати та перевіряти гіпотези про різні закони розподілу генеральної сукупності, використовувати СКМ Matlab для програмування дій перевірки.</i> Завдання: 1. Розглянути емпіричний розподіл після первинної обробки вихідних даних. 2. Висунути гіпотези про нормальний, показниковий, рівномірний закони розподілу генеральної сукупності та закон розподілу Релея. 3. Обчислити теоретичні ймовірності за кожним законом розподілу, запрограмувати рішення у СКМ Matlab. 4. Використовуючи критерій Пірсона зробити висновок про прийняття або відхилення гіпотези. Запрограмувати обчислення емпіричного значення величини, що використовується для критерію, у СКМ Matlab. 5. Побудувати графічне зображення емпіричного та теоретичного</p>		

1	2	3	4
	<p>законів розподілу.</p> <p><i>План заняття:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Актуалізація теоретичного матеріалу. Виконання завдань лабораторної роботи. <p>Презентація виконаної роботи.</p>		
Розділ 2. Кореляція та регресійний аналіз.			
Тема 4. Кореляція. Лінійна регресія.		15	14
<p>Знати основні поняття вивчення кореляційної залежності, вивчення функцій регресії та графіків ліній регресії.</p> <p>Вміти Будувати емпіричні та теоретичні лінії регресії, досліджувати обчислений коефіцієнт кореляції.</p> <p>SoftSkills комунікативні навички, тайм менеджмент, критичне мислення</p>	<p>Лекція 4. Кореляційна залежність двох випадкових величин. Лінійна регресія.</p> <p><i>План лекції:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> Кореляційна таблиця як форма представлення емпіричних даних. Умовний розподіл випадкової величини. Кореляційна залежність, функція регресії та лінія регресії. Коефіцієнт кореляції та його значення для визначення зв'язку випадкових величин. <p>Список рекомендованих джерел: Основний: 2, 3, 5. Додатковий: 2, 4. Інтернет-ресурси: 1, 2.</p>	2	
	<p>Завдання для самостійної роботи: Вивчення та доповнення матеріалів лекції на основі самостійного опрацювання основних літературних джерел, зазначених у списку та електронних матеріалів, які надаються викладачем.</p> <p>Питання винесені на самостійне опрацювання:</p> <ol style="list-style-type: none"> Різновид методів побудови ліній регресії. Множинна регресія. 	11	5
	<p>Практичне заняття № 4. Розрахунок параметрів кореляційної залежності. Знайомство с середовищем для методів обробки емпіричних даних RStudio.</p>	2	9

1	2	3	4
	<p><i>Мета: навчитися будувати лінії регресії та обчислювати коефіцієнт кореляції.</i></p> <p><i>Завдання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розглянути кореляційну таблицю, де надані частоти пари значень двох випадкових величин, що відображають досліджувані ознаки. 2. Побудувати емпіричні лінії регресії. 3. Розрахувати параметри для теоретичних ліній регресії. 4. Обчислити коефіцієнт кореляції. 5. Ознайомитися с середовищем RStudio. 6. Розглянути представлені набори емпіричних даних у RStudio та дослідити кореляційну залежність між досліджуваними величинами наборів даних. <p><i>План заняття:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Актуалізація теоретичного матеріалу. • Виконання завдань лабораторної роботи. • Презентація виконаної роботи. 		
Тема 5. Регресійний аналіз. Метод найменших квадратів побудови ліній регресії.		15	12
<p><i>Знати</i> основні принципи розрахунку похибки між емпіричними даними та теоретичним середнім генеральної сукупності, отриманим з рівняння регресії, кроки МНК.</p>	<p>Лекція 5. Метод найменших квадратів для побудови ліній регресії різного виду.</p> <p><i>План лекції:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Оцінка похибки між значеннями вибіркового середнього, отриманого з емпіричної та теоретичної регресійної залежності. 2. Знаходження мінімуму суми квадратів відхилень теоретичних значень от емпіричних. 3. Метод найменших квадратів знаходження коефіцієнтів лінійної регресії. 	2	

1	2	3	4
<p>Вміти знаходити різні рівняння регресії залежності величин за емпіричними даними, використовуючи МНК за допомогою СКМ Matlab.</p>	<p>3. МНК побудови квадратичної регресії для аналітичного запису функції залежності між досліджуваними випадковими величинами. 4. Основні поняття апроксимації функцій. Список рекомендованих джерел: Основний: 1, 3, 6. Додатковий: 2, 5. Інтернет-ресурси: 1, 2.</p>	2	
<p>SoftSkills творчі навички, сприйняття конструктивної критики, колективний тайм менеджмент.</p>	<p>Завдання для самостійної роботи: Вивчення та доповнення матеріалів лекції на основі самостійного опрацювання основних літературних джерел, зазначених у списку та електронних матеріалів, які надаються викладачем. Питання винесені на самостійне опрацювання: 1. Перевірка адекватності регресійних моделей. 2. Множинна регресія. 3. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. 4. Коефіцієнт рангової кореляції Кендалла.</p>	11	4
	<p>Практичне заняття № 5. Знаходження рівняння регресії за емпіричними даними методом найменших квадратів та побудова лінії регресії. <i>Мета: освоїти принципи методу найменших квадратів для знаходження лінійного та квадратичного рівнянь регресії, втілити роботу методу у системі Matlab.</i> <i>Завдання:</i> 1. Знайти рівняння лінійної регресії для емпіричних значень функції за відповідним аргументом, заданих таблично, використовуючи СКМ Matlab. 2. Знайти рівняння квадратичної</p>	2	8

1	2	3	4
	<p>регресії для емпіричних значень функції за відповідним аргументом, заданих таблично, використовуючи СКМ Matlab.</p> <p>3. Підбір кривої регресії у вигляді поліному n-го ступеня.</p> <p>4. Побудова графіку полінома та емпіричних точок в одній графічній області.</p> <p><i>План заняття:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Актуалізація теоретичного матеріалу. • Виконання завдань лабораторної роботи. • Презентація виконаної роботи. 		
Тема 6. Нелінійна регресія.		15	14
<p>Знати основні принципи побудови моделей нелінійної регресії, види нелінійних рівнянь регресії, принципи роботи методів лінеаризації.</p> <p>Вміти оцінювати кореляційне поле емпіричних даних, володіти методами знаходження нелінійного рівняння регресії у СКМ Matlab та середовищі розробки програмного забезпечення RStudio.</p>	<p>Лекція 6. Нелінійна регресія.</p> <p><i>План лекції:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття нелінійного регресійного аналізу. Загальний вигляд моделі нелінійної регресії. Параметри аналітичного запису нелінійної регресії. 2. Види формул регресійних моделей. 3. Нелінійна регресія відносно змінних, лінійна за оцінюваними параметрами. 4. Метод лінеаризації. 5. Нелінійна регресія відносно змінних та за оцінюваними параметрами. 6. Метод лінеаризації. 7. Метод Ньютона та Гауса-Ньютона для регресійних моделей, не підлягаючих лінеаризації <p>Список рекомендованих джерел: Основний: 2, 5, 6. Додатковий: 2, 6, 7. Інтернет-ресурси: 1, 2.</p>	2	

1	2	3	4
<p>SoftSkills: творчі навички, сприйняття конструктивної критики, колективний тайм менеджмент.</p>	<p>Завдання для самостійної роботи: Вивчення та доповнення матеріалів лекції на основі самостійного опрацювання основних літературних джерел, зазначених у списку та електронних матеріалів, які надаються викладачем. Питання винесені на самостійне опрацювання: 1. Метод градієнтного спуску. 2. Метод Левенберга-Марквардта.</p>	11	5
	<p>Практичне заняття № 6. Знаходження рівняння регресії за емпіричними даними методом найменших квадратів та побудова лінії регресії. <i>Мета: оволодіти візуальною оцінкою кореляційного поля емпіричних даних та методами знаходження нелінійного рівняння регресії, використовуючи середовище RStudio.</i> <i>Завдання:</i> 1. Побудувати кореляційне поле емпіричних даних, за виглядом розташування точок на кореляційному полі оцінити вид регресійної залежності. 2. Обчислити вибірковий коефіцієнт кореляції для вибраних даних. 3. Побудувати регресійну модель за допомогою вбудованих функцій RStudio, проаналізувати отримані результати. 4. Графічно візуалізувати отриману регресійну модель функції розподілу емпіричних даних. 5. Побудова ліній регресії у СКМ Matlab ToolBox Curve Fitting.</p>	2	9

1	2	3	4
	<p><i>План заняття:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Актуалізація теоретичного матеріалу. • Виконання завдань лабораторної роботи. • Презентація виконаної роботи. 		
Розділ 3. Дисперсійний аналіз.			
Тема 7. Однофакторний та багатфакторний дисперсійний аналіз.		15	12
<p>Знати основні поняття аналізу дії факторів на емпіричні дані, принципи оцінки дисперсій виборок даних, принципи побудови моделей дисперсійного аналізу.</p>	<p>Лекція 6. Однофакторний та багатфакторний дисперсійний аналіз. <i>План лекції:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Порівняння декількох вибірових середніх емпіричних даних. Поняття про дисперсійний аналіз. 2. Загальна, факторна та залишкова суми квадратів відхилень. 3. Загальна, факторна та залишкова дисперсії. 4. Порівняння декількох вибірових середніх сукупності емпіричних даних методом дисперсійного аналізу. <p>Список рекомендованих джерел: Основний: 2, 3, 6. Додатковий: 1, 7. Інтернет-ресурси: 1, 2.</p>	2	
	<p>Завдання для самостійної роботи: Вивчення та доповнення матеріалів лекції на основі самостійного опрацювання основних літературних джерел, зазначених у списку та електронних матеріалів, які надаються викладачем.</p> <p>Питання винесені на самостійне опрацювання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дослідження дії декількох факторів на декількох постійних або випадкових рівнях. 2. Вплив декількох факторів та їх комбінацій на величину або ознаку. Багатфакторний аналіз. 	11	4

1	2	3	4
<p>Вміти досліджувати емпіричні дані, розбиваючи їх на певні групи, оцінювати міжгрупові дисперсії та дисперсії усередині груп, будувати моделі та візуалізувати їх графічно у програмному середовищі RStudio.</p> <p>SoftSkills: творчі навички, сприйняття конструктивної критики, колективний тайм менеджмент, знання іноземної мови.</p>	<p>Практичне заняття № 7. Дисперсійний аналіз дії фактору впливу на емпіричну кількісну ознаку.</p> <p><i>Мета: освоїти основні принципи дисперсійного аналізу, вміти будувати моделі дисперсійного аналізу емпіричних даних, використовуючи середовище RStudio.</i></p> <p><i>Завдання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дослідити розкид значень групових вибірових середніх. 2. Перевірка однорідності групових дисперсій. 3. Використання критерія Фішера для порівняння дисперсій між групами та всередині груп. Запрограмувати спостереження та дослідження на мові програмування R у середовищі RStudio. 4. Висновки та побудова моделі дисперсійного аналізу. 5. Графічна візуалізація побудованої моделі та перевірка її адекватності. <p><i>План заняття:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Актуалізація теоретичного матеріалу. • Виконання завдань лабораторної роботи. • Презентація виконаної роботи. 	2	8
Розділ 4. Часові ряди.			
Тема 8. Моделювання часових рядів.		15	12
<p>Знати основні поняття аналізу часових рядів, класифікацію часових рядів, складові аналітичного запису для</p>	<p>Лекція 8. Аналіз, моделювання та прогнозування часових рядів.</p> <p><i>План лекції:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення часового ряду. Основні поняття при вивченні часових рядів та їх попередній аналіз. 2. Складові часового ряду. Автокореляція рівнів часового 	2	

1	2	3	4
<p>рівнів часового ряду, методи моделювання часового ряду за емпіричними даними значень рівнів часового ряду.</p> <p>Вміти використовувати оператори мови R для побудови моделі часового ряду за його значеннями, будувати прогноз часового ряду, знаходячи значення його</p>	<p>ряду.</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Методи визначення наявності тенденції. 4. Згладжування часового ряду за методом ковзної середньої. Метод аналітичного вирівнювання. 5. Вибір виду тенденції. Оцінка адекватності і точності моделі тенденції. 6. Лінійні моделі стаціонарних часових рядів. Процеси ARMA. Моделі авторегресії (AR). Моделі ковзного середнього (MA). Моделі авторегресії-ковзного середнього (ARMA). <p>Список рекомендованих джерел: Основний: 2, 4, 6. Додатковий: 3, 7. Інтернет-ресурси: 1, 2.</p>		
<p>рівнів у моменті часу, наступні за даними, графічно візуалізувати отримані результати за допомогою середовища RStudio.</p> <p>SoftSkills: комунікативні навички, робота в команді, творчі навички, сприйняття конструктивної критики, колективний тайм менеджмент, знання іноземної мови.</p>	<p>Завдання для самостійної роботи: Вивчення та доповнення матеріалів лекції на основі самостійного опрацювання основних літературних джерел, зазначених у списку та електронних матеріалів, які надаються викладачем.</p> <p>Питання винесені на самостійне опрацювання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Моделювання періодичних коливань. Виділення періодичної компоненти за методом ковзної середньої. Моделювання сезонних коливань за допомогою фіктивних змінних. Моделювання сезонних коливань за допомогою гармонійного аналізу. 2. Моделі ARIMA. Визначення та ідентифікація моделі. Прогнозування ARIMA-процесів. 	11	4

1	2	3	4
	<p>Практичне заняття № 8. Аналіз та моделювання часового ряду. <i>Мета: вивчити та дослідити базові засоби аналізу, моделювання та прогнозування часових рядів, використовуючи середовище RStudio.</i> <i>Завдання:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Перевірити твердження про наявність або відсутність тенденції у часовому ряду будь-якого соціально-економічного показника, використовуючи відомі прийоми і методи. 2. За даними першого завдання: <ol style="list-style-type: none"> 1) оцінити параметри кривих зростання: <ol style="list-style-type: none"> а) лінійний тренд; б) поліном другої степені $y = a + bt + ct^2;$ в) показникова функція $y = ab^t;$ г) модифікована експонента виду $y = c - ab^t;$ д) логістична крива виду $y = \frac{c}{1+be^{-at}};$ е) крива Гомперца $y = ca^{b^t};$ 2) дати інтерпретацію параметрів обраної кривої зростання; 3) розрахувати по вирівняним рівням лінійного, параболічного, експоненціального та логістичного трендів абсолютний ланцюгової приріст, ланцюгової темп зростання і абсолютне прискорення. На основі отриманих даних зробити висновки про властивості трендів. 3. Перевірити адекватність і точність моделей, побудованих в завданні 2. 	2	8

	<p>4. Побудувати графіки часового ряду та кривої тенденції (тренду), як основної складової часового ряду.</p> <p>5. Провести симуляцію AR, MA, ARMA та ARIMA процесів.</p> <p>6. Підібрати вручну порядок ARMA-моделі, спираючись на емпіричні дані та графічну візуалізацію часового ряду.</p> <p>7. Провести підбір ARMA-моделі автоматично.</p> <p>8. Знайти значення рівнів часового ряду на вказане число кроків вперед, побудувати прогноз та показати його графічно.</p> <p><i>План заняття:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Актуалізація теоретичного матеріалу. • Виконання завдань лабораторної роботи. • Презентація виконаної роботи. 		
Разом	120 годин/ 4 кредити	100 балів	
Підсумковий контроль	Залік		

6. Список рекомендованих джерел:

Основний

1.1 Гмурман В. Е. Теория вероятностей и математическая статистика : учеб. пособие для бакалавров / В. Е. Гмурман. — 12-е изд. — М.: Издательство Юрайт, 2013. — 479 с. : ил. — Серия : Бакалавр. Базовый курс. [стр. 17–26].

1.2 Porteous, M., Kirakowsky, J. & Corbett, M. (1993): SUMI user handbook, Human Factors Research Group, University College Cork.

1.3 Arms, William Y. (2000): Digital libraries, Cambridge, Massachusetts, MIT Press.

1.4 Кобзарь А.И. Прикладная математическая статистика. Для инженеров и научных работников. — Москва: Физматлит, 2006. — 816 с.

1.5 Чжун К.Л., АитСахлиа Ф. Элементарный курс теории вероятностей. Стохастические процессы и финансовая математика. — Пер. с англ. — М.: БИНОМ. Лаборатория знаний., 2007. — 455 с. [стр. 31–53].

1.6 Прохоров Ю.В., Розанов Ю.А. Теория вероятностей (Основные понятия. Предельные теоремы. Случайные процессы). — М.: Наука, 1973. — 494 с.

Додатковий

- 2.1 Худсон Д. Статистика для физиков. Москва, «Мир», 1967. 242 с.
- 2.2 Кармелюк Г.І. Теорія ймовірностей та математична статистика. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 576 с.
- 2.3 Таха Х. А. Введение в исследование операций. «Вильямс», 2004. 911 с.
- 2.4 Назаренко О.М. Основи економетрики. Київ: Центр учбової літератури, 2004. 392 с.
- 2.5 Лященко М.Я., Головань М.С., Чисельні методи – К: Либідь, 1996 р.
- 2.6 Скороход А.В. Вероятность. Прикладные аспекты. Москва, ВИНТИ, 1989. 272 с.
- 2.7 Справочник по прикладной статистике. Т 1, 2 Москва: Финансы и статистика, 1989 г. 1036 с.

Інтернет-ресурси

- 3.1 <https://www.mathworks.com>
- 3.2 <https://www.rstudio.com>

7. Контроль та оцінювання результатів навчання:

До основних завдань контролю знань студентів в університеті належать:

- оцінювання рівня засвоєння студентами програм навчальних дисциплін та інформування студентів про якість досягнутих результатів;
- мотивація студентів до систематичної активної роботи протягом усього періоду навчання;
- аналіз успішності та вплив викладача на процес самостійної роботи студентів і ефективність навчального процесу в цілому.

Дидактичними принципами системи контролю знань студентів є: дієвість; систематичність; індивідуальність; диференційованість; об'єктивність; єдність вимог; прозорість навчального середовища.

Зазначені принципи контролю логічно пов'язані між собою і визначають вимоги до форм і методів перевірки та оцінювання знань, що формують систему контролю знань студентів.

Реалізація основних завдань контролю знань студентів у ХНАДУ досягається системними підходами до оцінювання та комплексністю застосування різних видів контролю. За місцем, яке посідає контроль у навчальному процесі, розрізняють: вхідний контроль, поточний контроль, модульний контроль, семестровий підсумковий контроль (залік або екзамен), державну атестацію та контроль залишкових знань (ректорський контроль).

Критеріями оцінки знань є засвоєння теоретичних основ та розуміння практичних аспектів; обсяг знань та ступінь розуміння матеріалу; самостійність мислення; знання законодавчої бази з означених питань; логічність мислення та активність в процесі проведення занять. Критерії оцінки знань студентів за шкалою оцінювання ХНАДУ наведені в табл. 1.

Таблиця 1 - Критерії оцінки знань студентів

Кількість балів	Критерії
1	2
90 - 100	Студент володіє узагальненими знаннями навчального матеріалу в повному обсязі та здатний їх ефективно використовувати для виконання всіх передбачених навчальною програмою практичних завдань. Відповідь студента повна, правильна, логічна і містить аналіз, систематизацію, узагальнення навчального матеріалу. Вміє самостійно знаходити і користуватися джерелами інформації, оцінювати отриману інформацію. Встановлює причинно-наслідкові та між предметні зв'язки. Робить аргументовані висновки. Правильно і усвідомлено застосовує всі види додаткової інформації. Практичні завдання виконує правильно у повному обсязі. Виказує пізнавальне-творчий інтерес до предмета.
80 - 89	Недостатньо повно та ґрунтовно засвоїв окремі питання робочої програми. Вміє самостійно викласти зміст основних питань програми навчальної дисципліни, виконав завдання кожної теми та модульного поточного контролю в цілому.
75 - 79	Недостатньо повно та ґрунтовно засвоїв деякі теми робочої програми, не вміє самостійно викласти зміст деяких питань програми навчальної дисципліни. Окремі завдання кожної теми та модульного поточного контролю в цілому виконав не

	повністю.
67 - 74	Засвоїв лише окремі теми робочої програми. Не вміє вільно самостійно викласти зміст основних питань навчальної дисципліни, окремі завдання кожної теми модульного контролю не виконав.
60 - 66	Засвоїв лише окремі питання навчальної програми. Не вміє достатньо самостійно викласти зміст більшості питань програми навчальної дисципліни. Виконав лише окремі завдання кожної теми та модульного контролю в цілому.
35 - 59	Не засвоїв більшості тем навчальної програми не вміє викласти зміст більшості основних питань навчальної дисципліни. Не виконав більшості завдань кожної теми та модульного контролю в цілому.
1 - 34	Не засвоїв навчальної програми, не вміє викласти зміст кожної теми навчальної дисципліни, не виконав модульного контролю.

(п.2.4 листа МОН №1/9-434 від 09 липня 2018 року)

8. Політика навчальної дисципліни:

8.1. Відвідування лекційних та практичних занять: відвідування лекційних та практичних занять є обов'язковим. Допускаються пропуски занять з таких поважних причин, як хвороба (викладачу надається копія довідки медичного закладу), участь в олімпіаді, творчому конкурсі тощо за попередньою домовленістю та згодою викладача за умови дозволу деканату (надаються документи чи інші матеріали, які підтверджують заявлену участь у діяльності студента).

8.2. Відпрацювання пропущених занять: відпрацювання пропущених занять є обов'язковим незалежно від причини пропущеного заняття. Лекційне заняття має бути відпрацьоване до наступної лекції на консультації викладача. Відпрацювання лекційного матеріалу передбачає вивчення пропущеного теоретичного матеріалу та складання тесту за цим матеріалом. Лабораторне заняття відпрацьовується під час консультації викладача.

8.3. Правила поведінки під час занять: обов'язковим є дотримання техніки безпеки в комп'ютерних лабораторіях. Студенти повинні приймати активну участь в обговоренні навчального матеріалу, ознайомившись з ним напередодні (навчальний матеріал надається викладачем).

8.4. За порушення академічної доброчесності студенти будуть притягнені до академічної відповідальності у відповідності до положення про дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти ХНАДУ.